

Granice morala i nemorala na TV

Valentin POZAIĆ

UVODNA MISAO

Naslov zadane teme je vrlo opširan, zahtjevan, izazovan i smion. Prvo, sam pokušaj određivanja granica - nekome drugomu, neugodno je i neprikladno. Svi smo, više-manje opijeni sviješću autonomije, samostalnog određivanja normi i pravila za vlastiti život, i netko izvana redovito nije dobro došao gost. Drugo, što je jednomu moralno, to nekome drugome može biti dvojbeno, ako čak ne i nemoralno, i obratno. Što se više moralno svodi na subjektivno, što više pojedinac sam donosi sudove što je dobro a što zlo, a što danas sve više susrećemo, to je teže naći zajednički nazivnik za vrednovanje ljudskih čina i opredjeljenja općenito, a pogotovo u pojedinim konkretnim pitanjima. I treće, govoreći o granicama i nemoralu, mogao bi se steći dojam da je TV, i video-kasete, nešto loše, negativno, što bi trebalo pod svaku cijenu izbjegavati. Televizija je, bez sumnje, proširila naše prozore u svijet, ali je istodobno postala i zrcalo u kojem možemo prepoznati vlastitu ličnost, tko sam zapravo.

Ipak, tema je zadana i potrebno je nešto o njoj reći. Čovjek je jedino živo biće svjesno svoje svijesti, svoga znanja, svoje sposobnosti da razlikuje vrijednosti i nevrijednosti, da razabire dobro i zlo, svjestan da je pozvan činiti dobro a izbjegavati zlo, kao i to da za svoje čine i djela doživljava osjećaj odgovornosti, iz kojeg izvire pohvala ili prijekor savjesti. Čovjek se, dakle, jednom riječju, doživljava kao slobodno biće: može slobodno, a što znači i odgovorno, birati između dobra i zla, između većeg ili manjeg dobra. To je svatko od nas doživio i iskusio. To smo doživjeli i pred TV-programom i prijarnikom. Svaki je pojedinac doživio da mu i uz najbolju volju nije baš uvijek lako, ako mu je uopće i moguće, prosuditi estetsku, umjetničku, znanstvenu i moralnu dimenziju nekog djela ili TV-programa. Spontano se obraća za pomoć, za savjet drugima.

Sloboda i izbor čine se pokatkad veoma teškim teretom. Naime, svaki izbor jedne vrijednosti već u sebi uključuje otklanjanje nekih ili svih drugih mogućnosti s tog područja. Zato je pred TV bilo najlakše dok je bio samo jedan program. Jer, mi bismo najradije »birali sve«, kako je to duhovito bila izrekla sveta Mala Terezija kad su joj ponudili voće u košari da izabere nešto, a ona je odgovorila: »Biram sve!« Budući da je TV-program ljudsko djelo, više ili manje dobro ili loše, jasno je da je potrebno birati, jasno je da postoje neke granice onoga što je dobro a što je loše, što se isplati a što se ne isplati gledati i slušati. Pitanje, dakle, granica i s obzirom na vrijeme i s obzirom na sadržaj postoji. Ili, bolje rečeno: postoji

pitanje mjerila uz pomoć kojih se može pokušati, više-manje uspješno, odrediti svoj televizijski svijet u skladu sa svojim ljudskim dostojanstvom.

1. MNOŠTVO PITANJA

Područje moralnoga-nemoralnoga na TV široko je kao što je širok program TV, odnosno kao što je široko područje ljudske djelatnosti koja dolazi na ekran. Tako bismo mogli govoriti o pitanju objektivnosti u izvješćivanju, o odgovornosti za neprovjerene senzacionalističke i negativističke vijesti, o moralnosti određenih programa koji predstavljaju lagodan, površan stil života, bez napora i odgovornosti; prikazivanje kao normalnog standarda i stila života do kojega, posebno mladi čovjek, ne može stići ni lako, ni brzo, ni poštenim putem; buđenje novih želja i stvaranje umjetnih potreba (raznim propagandama) u duhu potrošačkog mentaliteta i uživalačkog nazora na svijet; propagiranje duhana i alkohola posebno je pitanje, a što je u mnogim zemljama zabranjeno na TV. Iz te široke ponude pokušajmo razmotriti поближе dva pitanja koja se, čini se, češće i silovitije nameću: pitanje nasilja i pornografije.

1.2. Nasilje

Pod izrazom nasilje razumijevamo čin, radnju, ponašanje koje ima cilj a onda i za posljedicu - uvrijediti, povrijediti, nanijeti štetu ili uništiti drugoga (stvar, životinju, čovjeka). Nasilje može biti otvoreno ili prikriveno. Ti nekontrolirani izljevi sile, snage mogu biti usmjereni i protiv sama sebe i voditi sve do samoubojstva.

Recimo odmah na početku da nasilje nije problem zato što se prenosi preko TV, ili da ono nije bilo problem i prije. Novost je u tome što se nasilje danas može unijeti u najskrovitije kutke našeg života, može ga se uprisutniti u život svakog čovjeka, i svakog djeteta koje se nađe pred otvorenim ekranom. Čini nasilja nekada su ostali ograničeni na određen broj ljudi koji su to doživjeli. Danas se vijesti ili filmovi nude svima, željeli oni to ili ne. Pitanje susreta s nasiljem, doživljaja nasilja na ekranima u ove dane strahovitog rata, nije nipošto bezazleno pitanje.

Prizori nasilja duboko se usjećaju u duše djece, bilo da unose u njih strah, nepovjerenje prema ljudima, bilo da ih upućuju tim putem kao životno ispravnim. Ne zaboravimo: Djeca uče (tj. poprimaju) što gledaju. Mladi se lako povode za svojim uzorima, i s njima se poistovjećuju. Kod odraslog čovjeka prizori nasilja mogu pobuditi odvratnost, ali isto tako pothranjuju podsvjesne negativne i opasne nagone. Upijani prizori nasilja u danom trenutku mogu postati pravilo ponašanja. Način nasilnog ophođenja jednako je opasan u odnosu s ljudima, kao i u odnosu sa životinjama i sa stvarima, s okolišem općenito, a na što se često zaboravlja.

Poraznu prisutnost nasilja u mass-medijima najbolje je ocrtao Reissinger. Pero i Štefek (oni iz *Vjesnika*) htjeli poći u kino, pa su se zaustavili pred oglasima i plakatima. Izbor: rat, borbe, Rambo, krvni obračuni, filmovi strave... Razočarani tom ponudom s ljudima, zaključuje: Idemo radije gledati životinje! - Bio je, naime, na programu i film »Ta divna stvorenja«.

Nasilje je redovito (opravdano ili ne, drugo je pitanje) reakcija na akciju, nagoni odgovor na podražaj iz sredine života, čin koji se redovito ne opravdava i ne može se opravdati razumski. To nije čin iz ljudske slobode, već iz zarobljenosti nagonom i strastima. To nije način čovjeka dostojnog ophođenja. Izgrađen čovjek djeluje s razlogom, razumski, slobodno, iz dubine svoje kreposti jakosti, kojom može odoljeti i nenadanim vanjskim izazovima, pa i nepravdama, a da ne uzvratí istom negativnom mjerom. Čovjeka dostojno, i na dugi rok jedino ispravno i uspješno, djelovanje je da na snagu nasilja uzvratí snagom razloga, dokaza i uvjerenja. Tako se kida lanac zla, a uspostavlja lanac povjerenja, poštivanja, praštanja i ljubavi.

Za razumijevanje raznih filmova krimića, crtića, nasilja, strave, pornića i fikcija potrebno je imati pri svijesti da su sve to često samo plodovi mašte (kakove su to mašte iz kojih to izlazi?), da ih netko piše u svom studiju - za svoju zaradu. To jednako vrijedi i za filmove zabavno-šaljivog sadržaja a koji su puni nasilja.

2. PORNOGRAFIJA

Da bismo mogli reći nešto o tom problemu, potrebno je razjasniti, koliko je to moguće, neke osnovne pojmove iz tog područja. Moramo odmah upozoriti da ne postoji neko jednodušno slaganje u određivanju i tumačenju tih pojmova. Ovdje iznosimo jedno od mogućih i, čini se, jasnijih tumačenja nekih pojmova.

2.1. Opsceno

Izraz opsceno prema latinskom *obscenus* označuje nešto što vrijeđa stid, pristojnost, čast; nešto što je u raskoraku s onim što se društveno smatra dobrim; nešto besramno, bestidno ili bludno. Opsceno izriče svoj odnos prema spolnom podražaju u stvarnosti njegove razgolićenosti.

2.2. Erotizam

Pojam dolazi od grčke riječi *eros* koja znači strastvenu želju ili ljubav. Erotično je sve ono što se odnosi na eros. Sam erotizam pak označavao bi pretjeranu sjetilnu, tjelesnu ljubav.

Stoji nasuprot pojmu ljubavi agape, a što je uzvišena prijateljska i osjećajna ljubav.

Erotsko se odnosi na emociju-uzbuđenje (to je psihološki vidik strasti), na osjećaj, na nježnost i njezin izričaj, njezino očitovanje putem adekvatnih gesta, dajući im smisao (tako se ono što je organsko pretvara u znak, npr. srce = ljubav).

Erotsko obuhvaća dimenziju koja nadilazi čisti svijet nagona i fiziologije na području spolnosti. Eros je spolnost obrnuta u ljubav, tj. u osobnu želju usmjerenu prema drugom kojega se otkriva kao željena osoba. Erotizam bi dakle bio nešto što nas upućuje prema punini ljubavi. Erotizam nije ni znanost ni tehnika spolnosti i spolnih užitaka. Erotizam je umjetnost usmjerena na ugodnu afirmaciju bića, ali koja je kadra žrtvovati neposredno ugodno zadovoljenje zbog one istinski duboke radosti.

Erotsko je veoma povezano s užitkom što prati promatranje lijepoga, izražaj plemenitih osjećaja. Erotsko je kao most između genitalnog i ljubavi, između određenog tjelesnog uživanja i neke vrste duhovnog užitka. Uvlači u igru umjetničko stvaralaštvo i inteligenciju. U erotizmu težina estetskih vrijednosti, i onih drugih vrsta, izazivlje kvalitativni skok u izlaganju spolnih elemenata, barem što se tiče osoba kadrih da ih uoče kao glavno i pretežno prisutne. Erotizam uzgaja estetski vidik opscenoga i to s dobrim ukusom; opsceno postaje pornografsko kada vrijeđa stid i ukus. Istinski erotizam nadahnjuje poštovanje, divljenje pa i strahopoštovanje pred samom ljubavnom željom ili strašću, a preko nje i pred osobom na koju se usmjerava. Stoga se može reći da je vjerodostojno erotsko uvijek plemenito i uzdiže ono obostrano osobno vrijedno, dok je pornografsko upravo suprotno tome: degradira i uništava ono osobno vrijedno.

U erotskom se ističu ljepota i emocija-uzbuđenost, u pornografskom prevladava podražaj požudnog užitka. Razlika između erotskog i pornografskog nije neka formula koja dopušta, bez daljega, da se razdvoje vidici koji su u stvarnosti ispremiješani. Jednostavni prijenos naglaska u jednom ili drugom smislu stvara estetske vrijednosti ili stvara mogućnost podražajne sugestije, i tako mijenja objektivnu kvalifikaciju postupka ili nekog djela (umjetničkog, znanstvenog).

Ta promjena naglaska uvijek stoji u nakani stvaratelja ili korisnika, potrošača (gledatelja, čitatelja itd.), ali ipak postoje promjene koje preinačuju objektivni smisao i mogu promijeniti, dosljedno, vrednovanje i prosudbu samog djela.

Jasno je da preko posebne prezentacije i difuzije/širenja (a da ne govorimo o mogućoj osobnoj uporabi) mogu se preokrenuti u pornografska ona djela koja to nisu na svojoj umjetničkoj ili znanstvenoj razini (npr. neko uistinu umjetničko: slika, kip, ili pak znanstveno djelo: knjiga za studij medicine s odgovarajućim potrebnim ilustracijama i fotografijama). U svakom očitovanju spolnosti postoji vidno-maštovna sastojnica, koja se može zlorabiti kao pornografija.

Postoji zdrav i pozitivan erotizam na području umjetnosti i znanosti. Otkriva i uzdiže vjerodostojne ljudske vrijednosti i pospješuje mogućnost uistinu ljudskog odnosa. U tom smislu erotsko nosi u sebi osobni vidik spolnosti; spolnost pridonosi rastu cjelokupne osobe. Upravo na taj način spolno se pokazuje kao samo jedan dio/vidik cjelovito ljudskog ili pak kao dio potpunijeg ljubavnog međuosobnog odnosa. U umjetničkom i znanstvenom djelu način je prikazivanja takav da gledatelja, čitatelja ne zarobi samo jednostranim vidikom spolnoga, nego između djela i gledatelja, čitatelju ostavlja dužno odstojanje i slobodu, ostavlja mogućnost da se gledatelj, čitatelj susretne s djelom i da ga doživi u svoj njegovoj cjelini.

Umjetnost i znanost nastupaju s doličnošću u načinu izražavanja (forma i stil) i u priopćavanju intelektualnog znanja, tako da ni plastična izvedba ni razumsko obrazlaganje njihovih djela ne može biti okvalificirano kao pornografsko. U umjetničkom djelu ne pojavljuje se ni izazovna nakana ni dinamizam u smjeru podraživanja požude. Umjetničko, znanstveno djelo po sebi ne posjeduje sposobnost da djeluje u promatraču, čitatelju kao napadaj na »moral i dobre običaje«.

Jasno je da će se teško naći neko erotsko djelo s isključivo pozitivnim znakom. Obično je u literarnom ili scenskom djelu donekle izmiješana dobra i luda ljubav. Zas naše je vrednovanje važno otriti koji je odnos između ta dva vidika.

Činjenica da se u susretu s umjetničkim ili znanstvenim djelom mogu imati pornografski učinci i dojmovi, u takvom slučaju ovisi u prvom redu o subjektu koji pristupa djelu; ovisi o njegovoj nakani; ovisi o njegovoj estetskoj, spoznajno-doživljajnoj sposobnosti duha da znanstveno i umjetnički doživi, susretne neko djelo. Umjetničko djelo može biti doživljeno kao pornografsko ako je dovedeno u neprilичne okolnosti i uvjete, kao i ako je predstavljeno nezreloj, nedorasloj i nepripremljenoj publici. Iz toga se može razumjeti da za neobrazovan i neodgojen svijet, za duhovno siromašan svijet, djela erotskog karaktera neće biti drugo doli pornografija (u njihovom subjektivnom svijetu doživljavanja).

2.3. Pornografija

Izraz dolazi od sklopa dviju grčkih riječi i to *porne* = žena koja se prodaje odnosno *porneia*, tj. prostitucija, nečasno djelo, i *grafein* = pisati, urezati. Jednostavno i neposredno značenje riječi pornografija bilo bi: prodaja spolnosti, tj. postizanje spolnog uživanja za novac. A pornografsko je sve ono što je u vezi s tim.

Pornografija je degradacija autentično erotskoga. Najčešći oblici pornografije su opsceno i nasilje s područja spolnosti. Kada nagon ili strast razbije nužnu ravnotežu među erotskim znakovima, druga se osoba ne pojavljuje pred subjektom u svojoj cjelini, nego pod jednim od njezinih

vidika (tjelesnim, estetskim, duhovnim), od kojih redovito prevladava onaj tjelesni i očituje se u svojoj krutosti. Subjekt postaje ovisnik o tom jednom vidiku, izolira se na sama sebe, osobna sloboda podlaže se biološkom nagonu, a to je nagon vrste, neosoban, koji svodi na ispodljudsku razinu. Druga se pak željena osoba svodi na objekt, na predmet, na trgovačku robu koja se izlaže i prodaje (=prostitucija).

Korjenita negativnost pornografije stoji u tome što niječe istinsko izvorno značenje i smisao ljudske spolnosti kao dara Božjega po kojem se jedna osoba otvara u ljubavi drugoj te, po odgovornom roditeljstvu, sudjeluju u Božjem stvarateljskom djelu. Postaju sustvoritelji. Ne poštujući dostojanstvo ljudske osobe, stvorene na sliku Božju, pornografija neizbježno vodi do izrabljivanja pojedinaca, osobito onih ranjivijih, a što je tragično očito u slučaju pornografije čiji su objekt i žrtva djeca.

Pornografija uzdiže, ističe genitalni vidik ljudske spolnosti. Pojavljuje se u zvučnom, plastičnom, grafičkom, slikovnom ili literarnom načinu izražavanja, koje po samom sebi ili po mjestu i načinu prikazivanja ili uporabe, na poseban način teži ili pak uglavnom ide samo za tim da pobudi bludne, pohotne želje. Pornografija obrće ljudsku spolnost u predmet trgovine i dobiti.

Dio nasilja uvijek je prisutan u ljubavnom spolnom odnosu. Ono je redovito asimilirano kada postoji poštivanje slobode i osjećaja druge osobe. U dubini nasilja je materijalistička i pesimistička filozofija po kojoj se čovjek rađa i ostaje uvijek sam. Jedini mu je spas u uživanju, pa i pod cijenu boli (sadizam), čak i vlastite (mazohizam). Budući da je užitak najviša vrijednost, druga osoba ne igra veliku ulogu i, dosljedno, može biti izvrgnuta poniženju, tjelesnoj boli, pa i smrti.

Kada se s pravnog stajališta, s obzirom na društvene posljedice pornografije, želi odrediti njezino postojanje, govori se o napadaju na: uobičajene i postojeće norme, na opći osjećaj stida i na opću moralnu svijest i savjest (ono što je »protiv morala i dobrih običaja«). Taj se društveni vidik pornografije često kvalificira kao »javna sablazan«, a prosuđuje se kao nešto što samo po sebi potiče na niske strasti, budi požudne želje, itd.

Pornografija, kod onoga tko je troši, ne zahtijeva ni inteligenciju ni maštu. Opterećena samo organskim i fiziološkim vidicima spolnosti, pornografija lišava čovjeka njegovih najplemenitijih motiva i osjećaja, da bi ga zarobila u samotni, sebični užitak.

2.4. Razlike

Kao u svakoj ljudskoj težnji i sklonosti, u erotizmu se mogu zapaziti dva suprotstavljena vidika. Jedan se odnosi na sjedinjenje osobe preko tijela i radosti života, a što se može imenovati kao »dobra ljubav«. Drugi je usmjeren prema korijenima biološkog nagona, kreće se na razini slijepog

i nasilnog, tj. dehumanizirajućeg, a što se može imenovati »luda ljubav«, i koja već uvodi u područje pornografskoga.

Ako želimo uočiti razliku između erotskog i pornografskog, i prema tome ocijeniti jedno djelo ovakvim ili onakvim, moramo ga promatrati u njegovoj cjelovitosti i dinamici poruke.

Pornografsko ide uvijek neposredno i jednostrano za tim da izazove spolni nadražaj. U takvom djelu postoji nesklad pojedinih dijelova, nedostaje ravnoteža zdrave cjeline osobe, stavlja se pretjerani naglasak na genitalno - često pod izopačenim vidicima, zbog čega i djeluje jednostrano na gledatelja, čitatelja.

Istinski erotizam, na drugoj strani, pretpostavlja jedinstveno i dinamičko shvaćanje ljudske spolnosti. U ljudskoj se spolnosti mogu razlikovati, a da se ne odijele jedni od drugih, vidici i djelovanja pretežno organski (genitalni), pretežno osjetilni ili osjećajni (=erotizam) i pretežno osobni (=ljubav). Ljubav nosi u sebi želju da voljenoj osobi učini dobro, koliko je to samo moguće, i u tome doživljava i osobnu radost i ispunjenje. Ljubav izriče odnos ljupkog darivanja na razini osobnog susreta.

Ljudska spolna zrelost sastoji se u sjedinjenju svih erotsko-genitalnih vidika u jedinstvu osobnog opredjeljenja. Upravo su na to savršenstvo višeznačnosti spolnosti, na njezino savršeno očovječenje i poosobljenje, mislili klasični teolozi kad su govorili o »kreposti čistoće«.

Pornografija, strogo uzevši, svodi spolnost na samo jedan od njezinih vidika, tj. na genitalni vidik, a zadovoljenje tog vidika postaje cilj samom sebi. Pornografija se služi zvukom, riječju, slikom, podražajnim znakom, a sve poradi toga da kod potrošača probudi niske strasti i neposredne trenutne prateće užitke, ne zahtijevajući od njega nikakav napor. Doživljaj ugone što ga pornografija proizvodi kod potrošača ujedinjuje u sebi isključivo svojstva i značajke vlastite samotnom užitku (masturbacija - samozadovoljenje). Pornografija se obraća svima bez obzira na dob, odgoj i obrazovanje: djeci i odraslima, neukima i izobraženima.

U novije vrijeme pornografija je postala društvena pojava najširih razmjera. Suvremena potrošačka pornografija, ne samo da je postala unosna industrija, nego se izrodila u novi »opijum naroda«. Posjedujući savršenost tehnike kamufliranja, probija se i do onih koji je inače kao takvu ne bi prihvatili. Međutim, dobro promišljenim načinom pod plaštem umjetnosti, znanosti, povijesti, sociologije nameće se kao nešto pozitivno, i tko ne želi izgledati sramežljiv, zaostao ili zastrašen staromodnim nazorima, mora je prihvatiti.

Sažeto rečeno, neko se djelo može smatrati pornografskim: (1) Ako je prevladavajuća tema vezana uz pohotne spolne težnje. (2) Ako sadržaj protuslovi općenito prihvaćenom načinu opisivanja i predstavljanja pitanja sa spolnog područja, i zbog toga postaje uvredljiv. (3) Ako se djelo

predstavlja bez društvenih vrednota estetskog i znanstvenog značaja, koje bi podigle djelo na višu razinu.

Može se dogoditi da ni proučavanje a ni rasprava o nekom djelu, unatoč navedenim mjerilima, neće moći donijeti sigurnu i uvjerljivu procjenu njegove etičke, moralne vrijednosti. Zacijelo, pitat ćemo se možemo li iz svoje vjere i vjerskog iskustva doći do neke veće sigurnosti. Ako bismo htjeli znati mjerilo prosudbe s područja vjere i duhovnosti - što vrijedi i za druga područja života - mogli bismo uzeti Isusov putokaz, kad kaže: »Po plodu se stablo poznaje« (Mt 12, 33). Naime, potrebno je osvrnuti se i zapaziti kakove tragove neko djelo ostavlja u duši, ili u kojem smjeru to djelo navodi gledatelja, slušatelja. Prema toj Isusovoj uputi Pavao je dao popis plodova zlog i dobrog stabla, ili kako on kaže, tijela i Duha. »Očita su djela tijela. To su: bludnost, nečistoća, razvratnost, idolopoklonstvo, vraćanje, neprijateljstva, svađa, ljubomora, srdžba, spletkarenja, razdori, strančarenja, zavisti, pijančevanja, pijanke i tome slično.« Nasuprot tome »plod je pak Duha: ljubav, radost, mir, velikodušnost, uslužnost, dobrota vjernost, blagost, uzdržljivost« (Gal 5, 19-23).

Već prema tome koju vrstu plodova neko djelo pretežno i uglavnom sadrži, ili na njih upućuje, moći će se prosuditi njegova estetska i moralna vrijednost.

3. NOSITELJI ODGOVORNOSTI

Nije lako odrediti izričito i isključivo nositelje odgovornosti za prisutnost pornografije i nasilja u društvu. Samo stanje duhovne klime, duhovnog okoliša, pospješuje ili onemogućuje pojavu pornografije. Tako da u nekom smislu postoji i kolektivna odgovornost. Ipak, mogu se izdvojiti neke skupine koje su više odgovorne za pojavu kao i za suzbijanje te opačine.

3.1. Djelatnici u mass-medijima

Činjenica je da mnogi djelatnici imaju svoj osobni visoki etos i trude se da u skladu s njim rade. Oni znaju da jest i da treba biti temeljni stav sve njihove djelatnosti čovjek, poštivanje ljudskog dostojanstva i ljudskih prava na svim razinama. Nažalost, ima i onih koji u toj struci ne žele govoriti ni slušati o zahtjevima profesionalne etike. Nužno je poraditi na tome da ta struka dobije svoj deontološki kodeks. Takav je kodeks napose potreban na televiziji, jer ona ulazi u najskrovitije pore obiteljskog života, dohvaća djecu i odrasle, bez obzira na njihovu zrelost i sposobnost osobnog rasuđivanja.

Proizvođači rizičnih programa kao da polaze od pretpostavke da svi potrošači te robe posjeduju istu moć rasuđivanja, razlikovanja i moralnog vrednovanja. Činjenica je međutim da u publici kojoj se ti proizvodi nude

postoje ljudi koji snagom svoje kulturne razine, oskudnog i vrlo ovisnog moralnog suda, zbog niskog stupnja moralne zrelosti jedva da mogu donijeti ispravan osobni sud. Još manje, oni će biti kadri kontrolirati svoje nagone kad budu izazvani i podraženi izvana. Proizvođači bi morali uzeti u obzir i svoj dio odgovornosti i za tako predvidive posljedice.

Proizvođači, priopćavatelji moraju biti prikladno izobraženi u struci i etici, moralu. Moraju gajiti svijest da s onu stranu odašiljača kamo šalju svoj glas i slike žive i djeluju pravi ljudi, da je jedini smisao njihovih nastojanja da sve svoje sile ulože u službu čovjeka. Stoga neće donositi samo vijesti i događaje nego i njihovo tumačenje i značenje, kako bi bili ispravno shvaćeni.

3.2. Roditelji

Na roditeljima je dužnost temeljnog ljudskog i spolnog odgoja njihove djece, uzvišenost istinske ljubavi, i ne manje moralnog odgoja za istinske vrijednosti i mjerila po kojima će djeca, tijekom rasta i dozrijevanja, moći samostalno prosuđivati dobro i zlo, plemenito i razorno. Važno je da roditelji zajedno s djecom gledaju programe. Još je važnije da nakon programa povedu raspravu s djecom o umjetničkoj vrijednosti i moralnoj poruci emisije.

Budući da je obitelj prva žrtva televizijskog nasilja i pornografije, i njezinih posljedica za djecu, dosljedno, mora biti prvi borac protiv toga zla. Obitelj ima pravo na posebnu zaštitu, jer napadaj na obitelj, kao osnovnu ćeliju ljudske zajednice, zapravo je napadaj na dobro naroda, čovječanstva.

3.3. Odgojitelji

Najveći utjecaj nakon roditelja na djecu ima škola i odgojitelji (i ulica?). Stoga je jako važno kakav će odgoj za sredstva društvenog priopćivanja dobiti učitelji i odgojitelji. Stoga znanje i stav oni će prenositi mlađim naraštajima. Koje će vrednote biti zastupljene u školi i kakvi će biti nastavnici i odgojitelji, to u demokratskom sustavu uvelike može ovisiti o svjesnom i neumornom zalaganju roditelja. Tu dolazi do neobične važnosti staro i dobro, a danas često zaboravljeno, pravilo dobrog ili lošeg primjera. Poznata je izreka: Verba movent, exempla trahunt - Riječi potiču, primjeri privlače.

3.4. Mladež

U bujnom razvoju kod mladih je neobično prisutan osjećaj snage, što se može izroditi u nasilje, i neobično je živa znatiželja o novootkrivajućem svijetu spolnosti, spolnih odnosa i tajne prenošenja života. Opasnost je da spoznaju potraže isključivo putem porno filmova (TV, video-kasete) i li-

terature. S pravom iščekuju od roditelja i odgojitelja povjerljive i pune upute u taj zamamljivi i ujedno zastrašujući svijet. Mladi naraštaj svojim ozbiljnim pristupom životu, povjerenjem i ozbiljnom suradnjom s roditeljima i odgojiteljima i te kako može utjecati na ispravan rast i ispravno shvaćanje spolnosti u osobnom životu i u svojoj sredini.

3.5. Javnost

Kako je već prije spomenuto, javno mnijenje može otvoriti ili suziti, ako već ne i zatvoriti, vrata pornografiji.

Javnost, bilo glasom pojedinaca bilo zalaganjem organiziranih skupina, svojim zahtjevima može utjecati na proizvodnju i programe mass-medija. Tu će se zacijelo tražiti ne jednom krepost nazvana »Zivilcourage«, građanska hrabrost, da se javno izrekne slaganje ili neslaganje s određenim programima, kao i da se onemogući monopol. Ipak, smatram da je od »Zivilcourage« potrebna »Kreativcourage«, kreativna, stvaralačka odvažnost. Izraziti prosvjed i neslaganje, negativan je pristup. Pozitivan, i bolji, pristup je: stvoriti i ponuditi moralno pozitivno i umjetnički vrijedno djelo za TV, teatar, film...

3.6. Javna, državna vlast

Poznata je izreka da sredstva društvenog priopćivanja moraju nadzirati državu, a ne obratno. Ipak valja priznati da ni ta sredstva nisu apsolutno nepogrešiva, da je i njima potreban nadzor. Javna vlast snosi odgovornost i za javno ozračje i za pojedince koji u tom ozračju žive. Činjenica da je donošenje zakona i zakonsko gonjenje na tom području vrlo osjetljivo i teško, nikako ne može opravdati potpun uzmak i bijeg od odgovornosti. Snaga svakog društva mjeri se po njegovoj sposobnosti da poštuje i brani osnovne moralne zahtjeve koji su utemeljeni u objektivnoj istini o čovjeku i njegovu nadvremenskom pozivu i određenju. Prizivanje slobode kako bi se mogla nesmetano širiti pornografija, zapravo je zastupanje raspuštenosti. Sloboda ne može ići nikada protiv istine i pravednosti. Kad jedno društvo postane ravnodušno spram zahtjeva istine, ozbiljno ugrožava temeljnu ljudsku slobodu i dostojanstvo pojedinaca.

3.7. Crkva i vjerske zajednice

Iz kratkog uvida u novije crkvene dokumente, može se uvidjeti koliku važnost i pozornost Crkva posvećuje sredstvima društvenog priopćivanja, kako u društvenom tako i vjerskom životu. U Hrvatskoj mi tu potrebu i zahtjev Crkve sada, s dolaskom novog demokratskog sustava, svakog dana sve više doživljavamo.

Prva je zadaća Crkve da, u svjetlu razuma i Božje objave, naviješta punu istinu o čovjeku, o ljudskoj spolnosti, dostojanstvu osobe, poslanju

braka i obitelji. Budući da je pitanje pornografije i nasilja od općeg interesa svih ljudi, Crkva nastoji ostvariti suradnju na tom području sa svim ljudima dobre volje, osobito s drugim vjerskim zajednicama. Stoga se posebna važnost posvećuje pitanju sredstava društvenog priopćivanja u katoličkim školama, sjemeništima, bogoslovijama i redovničkim zajednicama, raznim seminarima, susretima i tečajevima.

ZAKLJUČAK

Sredstva društvenog priopćivanja, napose TV, izvanredna su blagodat, na dvije razine. Na osobnoj razini ona omogućuju slobodu izražavanja osjećaja, misli i spoznaja, daju priliku za cjelovito potvrđivanje osobne vrijednosti i dostojanstva pojedinca. Na društvenoj razini ta sredstva promiču zajedništvo i napredak među ljudima pojedincima, i narodima: pospješuju međusobno razumijevanje, slogu, dobrohotnost, dobrotvornost - solidarnost. Na toj razini ta sredstva pospješuju međusobno darivanje u pravednosti i ljubavi, a čiji je plod mir. Sažeto rečeno, sredstva društvenog priopćivanja u prvom redu promiču ljudsko dostojanstvo, istinu i opći napredak pojedinca i zajednice, kada se rabe u pozitivnom smislu. No, postoji i negativna mogućnost služenja tim sredstvima.

Naše doba nije prvo koje se suočilo s problemom pornografije i nasilja. Ta su dva poroka i u prijašnjim vremenima bila prisutna, sad više sad manje. U naše doba, zbog većih mogućnosti i većih osobnih sloboda, prisutnost tih poroka više je nazočna i bolnije se osjeća. Širenje pornografske literature u nekoj sredini, u nekom društvu samo je znak šire krize moralnih vrijednosti u tom društvu. Ni pojedinci, ni obitelj, ni društvo u cjelini ne mogu ostati ravnodušni pred tom pojavom. Moramo računati s time da će pornografija i nasilje, na različite načine i u različitim stupnjevima, i dalje biti nazočni na ulici, u školi, u literaturi, na radiju, televiziji, filmu...

S time moramo računati, ali se s time ne smijemo pomiriti. Nešto se dobra može postići javnim zajedničkim prosvjedima i pothvatima. Zabrane na tom području mogu koristiti nešto, ali premalo, a pokatkad imaju upravo suprotan učinak. Ujedno, u pojedinim skupinama i zajednicama, na primjer u obitelji, gdje su članovi različite životne dobi i zrelosti i moralne sposobnosti prosudbe i potrošnje rizičnih programa, neće biti uvijek baš jednostavno odrediti tko, što, kada i koliko može gledati.

Kada djeca, mladi, i oni slabiji, primijete da se njihovi uzori - roditelji, odgojitelji - ne opijaju određenim programima, nego ih znaju kritički prosuditi, ili u određeno vrijeme isključiti, bit će to za njihovo osobno opredjeljenje najbolji putokaz. Glavno će polje rada i uspjeha biti ono dugoročno, u dva smjera. Prvo, odgoj nas samih, posebno mladih naraštaja za istinske vrijednosti i smisao života, za ispravno shvaćanje ljudske spolnosti

i ljubavi, u skladu s uzvišenošću i dostojanstvom svake pojedine ljudske osobe i obitelji kao temeljne zajednice društva i Crkve. Drugo, umjesto borbe i prigovora, stvarati takva djela koja će biti umjetnički vrijedna i prihvatljiva za sredstva društvenog priopćivanja, a etički-moralno u skladu s dostojanstvom ljudske osobe.

Literatura:

- IVAN PAVAO II, Govor članovima »Religious Alliance against Pornography«, u: L'Observatore Romano 31. 1. 1992, str. 4.
- CONGREGAZIONE PER LA DOTRINA DELLA FEDE, Mass-media e dottrina della fede (30 marzo 1992), u: Il regno-documenti 13 (1992), str. 395-399.
- PAPINSKO VIJEĆE ZA SREDSTVA DRUŠTVENOG PRIOPĆIVANJA, Communio et progressio /Naputak o sredstvima društvenog priopćivanja/, Roma, KS, Zagreb 1971.
- PÄPSTLICHER RAT FÜR DIE SOZIALEN KOMMUNIKATIONSMITTEL, Pornographie und Gewalt in den Kommunikationsmedien. Eine pastorale Antwort, Vatikanstadt 1989.
- BLANCH Antonio, Erotismo y pornografia, u: Sexualidad, matrimonio y familia /Horizons de bioetica - 2/, IBB, Sant Cugat del Valles (Barcelona), 1986, str. 153-157.
- BOVENTER Hermann, Ethik des Journalismus. Zur Philosophie der Medienkultur, Universitätsverlag, Konstanz 1984.
- CUYAS Manuel, Obsceno, erotico, pornografico: tres conceptos, u: Sexualidad, matrimonio y familia, str. 183-190.
- FUČEK Ivan, Novi dokument o pornografiji, u: Obnovljeni Život 44 (1989), 471-481.
- KOPREK Ivan, Korak za smisao, FTI, Zagreb 1992.
- VIRT Günter, Ethische Normierung im Bereich der Medien, u: Handbuch der christlichen Ethik, Herder, Freiburg 1982, sv. 3, str. 546-5565.

THE BOUNDARIES BETWEEN MORALITY AND IMMORALITY IN TELEVISION

Valentin POZAIĆ

Summary

The boundaries between morality and immorality in television can be anticipated and derivated from the basic aim and intention of the mass-media, i.e. promotion of the individual according to his human dignity, contemplation of man as a whole, contribution to the progress and community within society in the spirit of mutual respect and solidarity. Moral evaluation of a programme will frequently depend on the intentions of the author and producer, on the intellectual and aesthetic capacity and the level of moral maturity of the consumer, as well as on the general spiritual atmosphere of the milieu.